

Prentsa euskaraz: 1936.eko Gudaldian eta Lehen Euskal Gobernuaren Garaian

Joseba Agirreazkuenaga

Ez dugu oraindik orain ezagutzen zehatz-mehatz euskal prentsari buruzko azterketarik, prentsaren iraganbideaz bereziki, zientziaren abiapuntu sistematikoetan oinarriturik; ez da ez gure asmoa arazoaren gunea arakatzea ez eta ahitzea. Beraz egiteke jarraituko da neurri batetan eta ondoko urteetan seguru asko baten batzuek helduko diotelakoan gaude.

Eibarren aldarrikatu zen Errepublika berriaren garaian eta 1936.eko guda zibilaren inguruan, sortu zen prentsa eta komunikabideen ikerketarako antolatu den ihardunaldi honetan, euskara, komunikazio-bide nagusizat erabili zuen prentsaren azalpen bat eskaini nahi genuke, antolatzaileen ikerketa proiektuari ahalik eta egokien erantzunez¹.

Gure egitekoa esparru bitan finkatuko da: alde batetik ageriaren ingurunea zer nolakoa zen erakusten saiatuko gara, kazeta-enpresa gisa. Bestalde guda garaian euskaraz soil-soilik ate-

ra zen egunkaria eta aldizkariaren kazetaritza moetak eta ikuspegi zein joera ideologikoak aztertuko ditugu.

Euskal prentsaren sorrera iparraldean mamitu zen, duela ehun urte hain zuzen ere²: *Le reveil basque* (1886) eta *Eskualduna* (1887) asterokoak dira lehen kazetarien kabia. *Eskualdunak*, iraupen luze bat izan zuenez, 1887tik 1944arte, aldi batzuetan izenburua aldatu arren, etenik gabeko kazetal tradizio bat sortu zuen. Lapurtar eta baxenafar euskalkien batasuna oinarritu eta finkatu zuen, euskara komunikazio-tresna bihurtu zuelarik. Hala ere, ez da nabarmentzen hizkuntzarekiko kontzientzia politiko berezirik. Azken batez, euskara, hesirik propioena zen, ikuspegi kontserbadoreak eta tradizionalistak zaintzeko, hiriko kutsadura eta eraberritzeari aurre egiteko berezko bitartekoa.

Hegoaldean, berriz, aldi berean, euskarak lurraldez atzerakada nabarmenak jasaten zegoen garaian, (XIX. mendean Nafarroan, baina lehenago XVIII. mendean Araban) Batzar Nagusietan euskararen aldeko berbizkundea sortzear zegoen: Gogotu baino ez, P. Iturriaga, J.I. Iztueta edo J.P. Ullibarriren ahaleginak³. Horrela, euskara, prestijio soziala irabazten hasi zen eta erakunde publikoetan, kezkaren bat bizkortzen. Baina XX. mendeko abertzale-joera berrian, komunikabide tresna edo propaganda bide baino indar gehiago izan zuen ikur edo sinbolo huts bezala, euskararen aldeko joerak erabat politizatuz eta instrumentalizatuz. Eliz erakundeak, aldiz, komunikabide tresna legez gero eta sarriago erabiltzen zuen. Gaur egungo ikerketa-mailaren bidetik abiatuz, esango genuke euskarazko prentsaren lortzea edo erre-aro joria, unean uneko egitura politiko ekonomiko kulturarelen kinka larriaren bariabileak baldintzatzen duela. Bestalde, jendoldeen protagonismoaren mendea dugu eta jendoldeentzako buruturiko zen kazetal diskurtsu berri bat, jendoldeen kulturaren bultzada eta gorakadarekin batera, euskararen berrikuntza etorriko delarik. Honela esandakoaren arabera hiru momentualdi bereiz genitzake:

1. XIX. mende-bukaera: Hego Euskal Herrian etsien politika, ohizko gizatearen gainbehera. Reclus geografo ezagunaren ustez, euskal munduaren amaiera⁴. Baina iraultza industrialaren lehen abiada sendoa. Bizkaiko Ibaizabalen hertzetan, euskarazko prentsa lehendabizikoz: *Ibaizabal*, *Euskaltzale*, *Euskalerrria*, *geroxeagoa*, *Euskal-Esnalea*. Iparraldekoak, goian aipatu ditugu.

2. XX. mendean, Errepublika garaian eta Euskal gobernuaren agintaritzaren garaian, lehenagotik zetozen *Argia* eta *Zeruko Argia*-z gain, *Ekin*, *Euzko*, *Ereintza* eta *Eguna*, eguneroko bakarra gure kondairan barrena. Aipagarriak direlarik, Eliz giroko aldizkariak: *Jesus Biotzaren Deya*, edo Kardaberaz bazkunaren boletina.

3. Azken hamar urteotan ere, euskarazko prentsaren loraztean gaudela esan genezake, euskal egunkaririk lortu ez arren oraindik.

Esan dugun bezala, Eliza eta eliz-gizonak izan badira euskal prentsa goiztiarraren zutabea eta kazetari-idazleen harrobia, hegoaldean, Errepublikaren garaian, hau da askatasun demokrati-koen giroan eta bereziki autonomia indartu zenean, indar aber-tzaleen eraginez batipat, euskara prentsa komunikabide eta administrazio zein politikaren esparruan, berba batetan gizarte zibilean eta politikoan agiri-agirian erabiltzen hasi zen. Euskal egunkariaren proiektuak asmoa hutsetik errealitateranzko jauzia irabazi zuen.

Ondoko orrialdeetan Euskal Gobernuaren garaian, azaldu ziren bi agerkerien azterketa egingo dut: EGUNA egunkaria eta EREINTZA aldizkaria.

1. Egunkariaren sorrerako lehen urratsak: Lizardi

Euskadi egunkariak euskal atala izeneko orri bat argitaratzen zuen euskaraz eta 1929an eztabaida interesgarri baten topaleku egin zen⁵. Zergatik ez euskal egunkari bat?

Lizardi idazle haundiak, Mendi-lauta (Txomin Arruti) eta beste euskaltzale batzuek proiektuaren inguruan zenbait artikulua idatzi zuten. Lizardiren hitz lauuko lan artean euskal egunkariaren gaia gunetariko bat dugu. Kalkulu ekonomikoak ere zehatz-mehatz burutu zituen. Baina euskal egunkariaren gaia erdarazko egunkarietara ere hedatu zen. Adibidez *El Sol* Egunkari ospe-tsuak edo Donostiako *La Voz* mesfidantzazko eritziak agertu zituzten. Guztiei erantzunez, Lizardik 1930.eko martxoaren 9.an Zumaiian Euskaltzaleen biltzarrean euskal egunkariaren proiektuaz bere eritzia argi eta garbi azaldu zuen:

"Gure egunkaria kristau garbia katoliko zuzena izango litzake, gaur, ortan ari geranoi dagokigun eta barrenak agintzen digun bezelakoxea. Sanchez Guerra'k esango aal-lukenez gure egunkaria egin nai degu ez iñorena... Katolikotasunaren zuzenbidea eta ortodoxia bat bakarra da ta bakar ori izango litzake gure egunkariaren zuzendari. Baña gure egunkaria —ori ere esan bearra dago— katoliko galtzaduna egingo genduke, ez eleiz orria. Katoliko gañera gure egunkaria euskozale sutsua izango litzake, au da, euskeraren alde ta euskadunen eskubideen alde beti garbi yokatuko lukena, naiz politika-alderdi-gabekoa izan. Ta orain, nik esaten dizuet: iñork lurbira osoan egunkari ori baño ezer zeatzagorik, ezer margodunagorik, ezer "más definido" asmatu aal-ba lezake, yaso beza eskua"⁶.

Testu honek ondo erakusten digu garai hartako euskaltzaleen arteko pentsamolde nagusiaren abiapundu nabarmena. Baina Lizardiren proiektuak ez zuen aurrera egin bere bizitzaren garaian behintzat. Beste poeta bat, Lauaxeta, izango genuen azken bultzada eta indarra emango ziona, abagadune larri-larrian.

2. Egunaren sorrera: Lauaxeta

1936.eko guda biztu zenean, *Euzkadi* egunkariko euskal atalaren zuzendaria Lauaxeta olerkaria eta kazetaria zen⁷. Gero guda-arazoetan erabat murgildurik eta arduraturik ibili zenez gero, ez zuen astirik izan euskarazko kazetaritzan aritzeko baina, A. Zubikarainen ustez, *Eguna* egunkariaren azpiko bultzadan bera zegoen.

1936.eko gabonetan, Abeletzek (Manuel Ziarzolak) Agustín Zubikarairi adierazi zion eguneroko bat euskaraz ateratzeko agindua jaso zuela. Idazle gaztea, Agustín, Bilboko giroan ia ezezaguna genuen, baina ordurako Lauaxeta, A. Zubikarai *Euzkadi* egunkarira ekartzeko ahaleginetan zebilen eta abenduan, *Guda-otsak* saila bere ardurapean zuelarik, *Euzkadi*-n aurkitzen zen lanean.

Egunkari berria sortzeko erabakian, beste unean uneko gertakizun batek ere bere eragina izan zuen: ohizko egunkariak beraien orrialde kopurua murriztu beharrean aurkitu zirela eta *Euzkadi* egunkariak aurrerantzean ez zuen euskal atalik argitaratuko, baina, jakina, ordez bere euskal atala egunkari berri bate-

tan bihurtuko zuen. 1936.eko abenduaren 30.eko *Euzkadi*-n, "Eguneroko barrija" sailean zera idatzi zuten: "Zorijonak euzkeltzale. Urte-barri egunetik euzkel-egunerokua ixango dogu. Bapatian auxe erabakijau artu biarran aurkitu gara. Zergatik? Bai-edo dakixu, egun oretatik aurera izparingijak lau ingozki baño ezingo dabezala argitaldu ta au dala bide gure eguneroko onek atal batzuk gixitu biarko dauz. Euzkel-orri osua beintzat ezin inundik inora argitaldu, euzkeraz lenengo orrialdian edo zerbait idatziko dogun aren. Utsune au betetako alde batian exin dana bestian egiteko, izparringi barrija urtengo da, euzkel eguneroko dotoria ta emetijek, geure etxe onetan urten be". Honela esan dezakegu, *Eguna*, *Euzkadi* egunkariko euskal atalaren luzapena eta osokuntza izan zela. 1937.eko martxoaren 4.ean, *Euzkadi* egunkariak, euskarak prentsan ezagutu duen aurrerapenaren berri ematerakoan, besteak beste Mario de Mendioreguren artikuluan esaten da: "Así aparece «Eguna» magnífica ampliación de la página euzkérica de EUZKADI con seis páginas repletas de artículos rebosantes de sentimiento patriótico⁸⁾".

Egunaren lehen zenbakia 1937.eko urte barriari atera zen: "...ezin dogo siñestu. Euzkeltzale ta euzkeldun gustion ames zoro ta exintzat uste zana, egi ta ixatean biurtuteko agindua artu dogu goxetik gabera... EGUNA gustioi deika, oroen maitasun eskale euzkeldunon kutun ixateko miñez... Euzkerea erabilkatxa dala uste dabenei arpegi emoten dautsoegu eta gure aberkidiei atsegin yakezan izparrak euzkeraz bakarrik argi-argi eta ziatz ziatz emoteko ustietan agertuten gara... eta EGUNA biotz, begi eta gogoe-tan darabilgunok idazle zar aren kanta bero ta gartsuz didar dagi-gun: Euzkera, jalgi adi kanporal Euzkera jalgi adi plazara! Euzkera abil mundu gustira EGUNA'ren egoetan!

Euzkadi'ko zelai loratsutan ludi osuari begira, jel ikurritza oso-oso ta zindo zindo aldeztu ta erakutsiko dogu, ikurritz orren maitasun ontasun eta zuzentasuna bazter gustietan eredu, zabaldu, sendotu ta indartuteko gogo biziz".

Bere propaganda *Eguna* honela azaltzen zen: "Euzkel izparringi Egunerokoa, Euzkeraz idatzija osoro. Edonungo izparrak eta idazlan jakingarriak aurkituko dituzu euzkaldun orrek". Ondarreta izengoitiz izenpetzen zuenak, hara zer idatzi zuen *Euzkadi* egunkarian, 1937.eko urtarrilaren 26.an: "Eguna" en estos momentos va a cumplir con dos grandes misiones: la misión de la euzkerización de nuestro pueblo y la misión de la cristianización del mismo".

Gure ustez *Eguna* ez zen gudariei begira sortu zen egunkari soil bat, gudarien artean indarra kemena eta abar eragiteko tresna. Jakina, horretarako ere bai izan zitekeen erabilia baina guldaldiko egunkari gisa ez zegoen asmatu⁹. Beste helburu batzuek eragin zuten euskal egunkari horren sorrera, hots helburu euskaltzaleak, euskara gizarteko harremanetarako eta komunikabideetarako tresna egokia izan zitekeela ere frogatu nahi zuten, besteak beste. Lehen zenbakitik ideia hau argi eta garbi azaldu zen. Unamunoren heriotzaren berri eman zutenean, euskara kultur eta zibilizazio hizkuntza bezala azaltzen zela azpimarratu zuten egunkari jaio berrian.

3. "Eguna" egunkariaren azterketa

Eguna egunkariaz han-hemenka sarritan azaldu zaizkigu nolabaiteko eritziak, baina, nik dakidanez behintzat, ez dut ezagutzen, argitaraturik, egunkariaren azterketa sakonik, aipamenak baizik, eta ez beti guztiz zuzenak. Guk geuk egingo dugunak honako interesgune hauek izango ditu:

- Egunkariaren enpresa-antolaketa.
- Egitura narratiboa.
- Jendolde garaiko kultur eta komunikabide-itxuran egokituriko agerkaria ote zen, eta, beraz, egunkariaren modernotasunaz zerbait.
- Joera ideologikoa.
- Euskara eta euskal kulturaren ingurua.

3.1. Enpresa-egitura

Eguna Euzkadi egunkariko azpiegituran oinarriturik argitaratu zen. Bilbo zaharreko Correo kalean zuen bere egoitza *Excelsior* kirol egunkariaren tokian, moldiztegia *Euzkadi*-ren "Tipografica General" delakoan zegoela eta bertan euskaldun bakar bat baino ez. Paperaz eta gaineratiko arazoez *Euzkadi* egunkari-koak arduratzen ziren. Beranduago, *La Gaceta del Norte*-n, argitaratu zen, *Lan Deya* egunkariarekin batera.

Bestalde, 1932tik 1934era Bizkaiko jeltzaleen eraginez argitaratu zen *Euzko* euskal astekaria *Eguna*-ren aitzindarizat har genezake, itxuran, ataletan eta sarritan mamian ere, gauza berbera ez izan arren.

Egunkariaren zuzendaria Abeletxe zen, baina azken orduan baino ez omen zen agertzen, beste zeregin batzuetan arduratsua go zegoen eta. Zuzendariordea, Agustin Zubikarai ondarrutarra, 21 urtetakoa; azkenik hiru erredaktore: Eusebio Erkiaga (Lekeitio) Jose Mari Arizmendiarieta (Barinaga) eta Alejandro Mendizabal (Mutriku). Zuzendariordeak *Euzko* Gudarostetik kobratzen zuenaren gain, *Euzkadi* egunkariak 350 pezeta gehiago eransten zion. Beste erredaktoreek *Euzko* Gudarosteko soldata zuten. Eusebio Erkiaga, adibidez, Eskolapioetan zegoen koarteleko komandantea zen eta bere egiteko garrantzitsuena egunkarian lan egitea zen. Azken batez, egunkaria ateratzeko ardura, A. Zubikarai eta E. Erkiagaren eskuetan aurkitzen zen. Hauek ziren herrietatik heltzen ziren kronika eta artikuluen zuzentzailerak eta hutsuneak betetzeko ardura zutenak, itzulpenez gehienetan. Goizeko hamarretan hasten ziren ekinean eta goizaldean bukatu.

Zabalkundeaz, ohizko tokietan gutxi saltzen zela esan behar, eta kaleko saltzailerik ez zuela. Gehienak banatu egiten ziren, gudarien artean eta abar. Guztira 10.000 ale argitaratzen zituen, egunkarian 20.000 zirela argitaratu arren. Martxoan, harpidetza kanpainari ekin zion, Euskal irakurleen bazkun bat sortuz. Kanpaina honetan *Euzkadi* egunkariak ere laguntza handia erakutsi zuen.

3.2. Kazetari eta idazleen nortasuna

Eguna-ko erredaktoreen lana batez ere euskaratze lan bat zen edo eta hartzen zituzten berrien moldakuntza. Gazteak ziren, 21-24 urte bitartekoak. A. Zubikarai, Saturraranen ikasketak egin ondoren, hasi zen idazten, herriko kronikalari legez, *Euzkadi* egunkarirako, eta *Euzko* astekarian ere artikulua pare bat idatziak zituen. E. Erkiaga kontadore legez lan egiten zuen eta herriko kronikalariak gain, *Euzkerea* aldizkarian olerki batzuk argitaratuta zituen. J. M. Arizmendiarieta apaizgai zegoen, Kardaberaz bazkunaren partaidea eta A. Mendizabal ere apaizgai ibilia zen. Lau hauek Bizkaia eta Gipuzkoako mugalde-

koak ziren eta beraz nolabaiteko euskararen batasuna pre-miazkotzat jo zuten, sabindarren ikuspegi estua gaindituz. Bestalde, Gobernazioko sailean Euzkadiko Agintaritzaren egunero-koa euskaratzen Gipuzkoako beste idazle talde bat elkartu zen: Txomin Arruti "Mendilauta", J. Intxausti "Uzturre", Andres Arzelus "Luzear" Inazio Eizmendi "Basarri", Fausto Leunda, Andoni Arozena. Idazle hauek, *Eguna*-n sarritan idatzi zuten. Batzuek beren sail berezia zuten, besteek noizbehinka gogoetazko artikulua edo, T. Arrutiren kasuan, adibidez, nobela bat ere. Barrensorok (Tomas Agirre) ere literatur kutsuko lanak argitaratu zituen, ohizko bertso eta olerkietatik at. Idazle gehienek izenordez sinatzen zituzten lanak, eta zaila egiten zaigu kolaboratzaile guztien nortasuna ezagutzea. A. Zubikaraik, eraskin gisa argitaratzen dugun dokumentuan, baten batzuen nortasuna agertu digu.

Idazle gazteek burutuko zuten egunkaria; kazetari legez espezientzia laburrekoak, gehienbat herriko kronikalari izatetik edo apaiztegitik, kazetari profesionalera eman zuten jauzia.

Lehendabiziko hiru hilebeteetan nabari-nabaria da euskaltzaileen partaidetasun kolektibo bat zegoela egunkariaren alde: Kolaborazio ugari, herriko zein eritzizko kazetari legez. Baina 1937.eko martxoaren 31z geroztik, faxisten azken erasoaren unea hain zuzen ere, *Eguna*-k erredaktoreek buruturiko egunkariaren itxura azaltzen zuten eta batez ere A. Zubikarai eta E. Erkiagaren eraginez, azken honek azaldu digunez, automata bezala ekin eta ekin, itzulpenak egokitu eta abar, beste ezertan pentsatu gabe ari ziren. Kazetari-lanari buruz, hara A. Zubikarainen eritzia: "*Euzkadi* berak emoten euskun teletipuen hartzen zituen gauzak. *Euzkadi*-k ez eban askorik hartzen baina guk bai, labur-labur, laburrean notizi asko, beste periodikuek ez ebenak ekarten guk sartu".

Horrez gainera, Euskal Gobernuak barruko kontseiliarientzako egiten zuen boletina, Leizaolaren bidez lortzen zuten, informazio iturri garrantzitsua zelari. Hutsunerik nabarmenena, A. Zubikaraik berak aitortua, zerau zen: Frontean, gudaldiaren berri emateko kazetaririk ez zutela. Honela gogoetazko kazeta gehiago zen, kronika eta berri hutsezkoa baino.

3.3. Egitura narratiboa

Prentsaren historiako lehen ihardunaldian duela urte bi, J.M. Treserras, J.L. Gómez Mompert eta E. Marin Ottoren lanak¹⁰ abiapuntu teoriko metodologikotzat harturik, *Eguna* egunkariaren bilakabideari aplikatzen saiatu gara.

Arazo honetan ere, Martxoaren 31 data garrantzitsua dugu, aldaketa nabarmena agertzen delako. Beraz, batez ere lehen hiru hilabeteetako zenbakiak arakatu eta gero zera iruditu zaigu:

– Izenburuak: Hasiera-hasieratik garrantzi handia jokatzeko dute hauek. Lehen orrialdean, mantxetaren azpian molde haunditan albiste nagusiaren laburpena agiri zaigu. Hirugarren eta laugarren orrialde buruan ere izenburu haundiz hasten dira gehienetan. Izenburuak irakurriz gero, egunekoaren nondik norakoa berehala igartzen da. Sail berezietan, kazetari jakin batez sail propioan, izenburua, molde txikiz erabiltzen da. Apiril eta maiatzeko zenbakietan, izenburuaren garrantzia areagotu egin zen. Momentu latzak, eta une horietan propaganda zuzenaren funtzioa gehiago betetzen zuela nabarmenago agiri da. Izenburuak idazteko ardura, Eusebio Erkiagarena zen eta ondo landutako hizkuntza agiri zaigu.

– Albisteraren egitura: Aipatu dugunez, ajentzietako berriak erabiltzen ziren eguneroko berria jasotzerakoan eta ajentzien hizkuntza berbera erabiliko da; hau da berri labur-laburra, zehatza, hizkuntza kasi aseptikoa eta, beraz, gaurkotasunez girotua.

Egunkariak ez du beti itxura berbera erakusten berri eta artikuluen banakuntzan, baina badaude egon gutxigorabehera, sail finko batzuk: Editoriala edo “egunekua”: Ez da egunero idazten. Lehen orrialdean agertzen zen eta sinatu gabe.

Berriak: Euskal Herrikoak eta atzerrikoak. Bi sail hauetan banatzen ziren gehienbat. Espainiako berriak ere ematen dira, batez ere gobernu eta gudaldikoak, baina ez dira agiri hain nabarmen.

“*Euzkadi, Errijetako izparrak*”: Tokian tokiko kronikalariak herriko berriak bidaltzen zituzten. Guztiz jakingarria dugu orrialde hau, hainbat herritako gorabeherak ezagutzeko.

Guda oñetan: Fronteko berriak agertzen zituen. Azken bi hiletan berririk garrantzitsuenak bihurtu ziren.

Euzko zaingoetan: Guda zela eta herrietan buruturiko lanak; janariaren banakuntza eta abar azaltzen da.

Bilbao'ko izparingiak diñuena: Atal honetan, Bilboko egunkarietan agiri ziren albisterik nabarmenenak laburturik jasotzen zituen. Egunkari guztiak agertzen zaizkigu: *La Gaceta del Norte*, *El Noticiero Bilbaino*, *Euzkadi*, *El Liberal*, *Euzkadi Roja*, *CNT*,

Tierra Vasca, Lan Deya. Atal hau finkoena zen eta amaiera arte irauin zuen etenik gabe. *Eguna*-ren ikuspegi zabalaren islada du gu berau nolabait.

Horrez gainera, bazeuden idazle batzuen sail finkoak, ez zenbaki guztietan baina bai sarritan agiri zirenak:

– *“Jel Azija”*: Mendilainek sinatzen zuen. Berez artikulua ideologiko doktrinario bakarrenetarikoak ziren, eta Kizkitza (Engrazio Aranzadi) hil ondoren gehiago ez zen argitaratu. Beharbada Kizkitzak berak idazten zuen, eta, zalantzarik gabe, kazetaririk zaharrena genuen; ordurarte bere produkzio guztia gaztelaniaz burutu ondoren, damuturik zegoela aitortu zion A. Zubikarairi eta bere azken egunetan euskarazko artikulua idazteari ekin zion.

– *Nere bordatxotik*: Basarrik betetzen zuen. Azken zenbakietan, gogoeta sakoneko artikulua idatzi zituen.

– *Kaleko marmarra*: Uzturreren txokoa zen, eta abagaduneko edo unean uneko arazoak arakutzen zituen.

– *Naskaldija*: Berri laburrak eta handik eta hemendik hartuak.

– *Xelataka*: Berri baten inguruan nolabaiteko solasaldia erakusten zuen.

– *Gure idazleak*: Noizbehinka Euskal idazleen argazkia eta izena azaltzen zen, idazleen munduaren berri eman asmoz. Honenkin batera, kapituluka, literatur lanak, ere argitaratzen ziren.

– *Kirolak*: Hasierako zenbakietan, frontoietako berri erakusten digu, baina sail honek garapen laburra ezagutu zuen.

Albisteen egitura arakatu ondoren, esan dezakegu, jendolde-tako diskurtsu periodistikoak erabat nagusiturik zegoela *Eguna*-n, garain garaiko periodismo moetan murgildurik. Beharbada eritzizko kazetaritza gehiago lantzen zuen, albiste zuzeneko baina; dena dela, egunean eguneko albisteen ugaritasuna ere agiri-agiri-koa du.

– *Jeneroak*: Goian aipatu dugun bezala, eritzizko kazetaritza nagusi iruditzen zaigu, informazio soilaren aurrean. Baina honen ez dugu adierazi nahi egunkari ideologikoa eta doktrinarioa zenik. Harrigarria bada ere, gutxi dira Euzko Alderdi Jeltzalearen aldeko artikulua, beharbada PNV-k eratu zuen ingurugiro

edo komunitatearen islada berez berezkoa zelako. Albisteak eta gertakizunak gogoeta- gai bihurtzen ziren, baina era berean, sail berezietan berri laburra eta zehatza, ezelango komentarioarik gabe erakusten da. Estilo inperzsonala nabarmenduz doa, era berriko kazetaritzaren berezitasunetariko bat dugularik. Saiakera sakonak ez dira oparoak; idazleei idazlan laburrak eskatzen zitzaizkien. Azkenik, literatur kutsuko lanak ere agiri ziren: olerki mailan eta prosaz. Aipagarriena *Loretzkoa* izeneko nobela, T. Arrutik idatzia.

– *Hizkuntza*: Euskara moeta dela eta, hasieran *Euzkerea* aldizkariok, hau da sabindar garbizaleak kritikatu egin zuten, Sabino Aranaren eredu jarraitzen ez zelako. Erredaktoreak Bizkaia-Gipuzkoako mulgaldekoak izanik, batasunaren premia argi ikusi zuten eta ahaleginak egiten saiatu ziren; dena dela, bakoitzak bere erara idatzi zuen, batzuek bizkaieraz eta besteek gipuzkeraz. Bestalde, erabiltzeko era, telegrafikoa, inperzsonala, aseptikoa eta labur laburra zen. Garbizaletasunaren ikutuak badiu, baina eguneroko lehiak beharturik agian, ez da hain estua.

– *Argazkiak*: Orrialde guztietan erabiltzen ziren argazkiak. Horrez gainera larunbatetan, “Argazki Ingostea” hau da argazkien erreportaia argitaratzen zuen. Gaiak, eguneroko bizimodua, paisaiak eta pinturazko laukiak, J. M. Uzelai eta Arrue margolariena, adibidez. Argazkien gaiak begiratzuz gero, pentsa daiteke, eguneroko gudaldiko giroa ahazteko azaltzen zirela, giro baketsu eta gozatsuen islada amestua. Hori gorabehera, erreprodukzioaren kalitatea, nahikoa txarra zen.

– *Marrazkiak*: *Eguna* egunkariaren mantxeta burua Nik sinatzen zuen marrazkilariaena dugu, hau da Kintana Portugaletekoarena. Bestalde sail bakoitza bere marrazki bereziz ilustraturik agiri zaigu eta kasu batzuetan *Euzko* euskal astekariarenak dira; *kirolak* saila, adibidez, modu berdinez agiri zaigu aldizkarian eta egunkarian edo “Euzkadi. Errijetatiko izparrak”. Beste batzuetan *Gudari* astekarikoak dira, adibidez, “Jel Azija” edo beste marrazki batzuk. *Gudari* 1936.eko azaroaren 4.ean atera zen, eta euskarak orrialde batzuetan espazio erdia hartzen zuen. Azken batean giro berberean hazi eta hezitako argitalpenak ditugu, Euzko Alderdi Jeltzalearen magalpean. Txiki marrazkilari ospearen marrazkiak ere badira, 74. zenbakian, edo Goiko izenpezen zuenarenak ere. Aipatzekoak ditugu Alberto Arruek, VI. Aberri Eguna ospatzeko 74. zenbakian, 1937.eko Epailaren 28.an egin zituen marrazkiak. Lehen orrialdean Bilboko Sabin

etxea erdi-erdian dugula, gizon bi pentsalari legez, bata dotore-dotore jantzia, liburu bat eskutan duela, zerbaiten irakasle, beste, berriz, itxura arruntagoa berorren ikasle gisa; bien buruan ikurrinaren gurutzea. Azken orrialdean berriz, baserri-kutsuko jaialdi baten eszena erakusten du: mutur bakoitzean bertsolariak edo bailira gizon bi, tartean gizon-emakumeak begira; guzti hau natura giroa erakusten duen marrazki bizi-bizian. Egunkari guztiko marrazki ederrenak ditugu agian.

Karikaturak ere erabiltzen dira, faxistenak adibidez, oinetan komentario barregarriak edo ironikoak ziria sartu nahian, gehinetan Abeletzek burutuak, A. Zubikarairen eritzian. Azkenik, aipatu nahi dugu gaurko begietarako behintzat nahikoa gauza bitxia. Karikatura batzuetan, Hitlelerren itxura, edo hegazkinak, adibidez, nazitarren gurutzez marrazturik ateratzen dira, eta egunkarian barrena, artikuluen arteko bereizketa egiteko, gurutze berbera erabiltzen zen. Jeltzaleen artean delako gurutze-ikurra hedatua zegoen, baina urte horietan nazitarren ikurrak, faxismoaren adierazletzat zegoen arren, artean iraun egiten zuen jeltzaleen artean ere.

Laburbilduz eta orohar, egunkariaren modernotasunaren zeinuak, jendoldeen aurreko diskurtsu periodistikoarenak alegiak, nabarmenak ditugu eta berriz ere azpimarratu behar dugu ez dela gerraren produktua edo seme soila, lehen hiruhilabeteetan behintzat. Nahiz eta formalki asistematika bat nabari, badu bere edukia halako barne-logika bat, eta egunkariaren lehen eta hirugarren orrialdeko izenburuek albiste garrantzitsuenen laburpena esaldietan laburbildurik erakusten dute, lehenengoak gehienetan, Euskal Herriko arazoez diharduela, eta hirugarrenak, berriz, nazioartekoak. Azken orrialdean, sistema berberaz, izenburu haundietan Euskal Herriko zein estatu mailako albisteak sarritan agiri dira.

Euskal Herriko arazoak eta nazioartekoak, beraz, bereizketa garbia dute egunkarian. Estatu mailako berriek, aldiz, noizbehinka baino ez dute irabazten izenburu nagusiaren tokia.

Sail berezien banaketari begiratuz gero konturatzen gara gizarite modernoaren kezketan oinarriturik daudela, gure kasuan eta gerraren eraginak beharturik, kirolak moduko sailak, espazio txikia baino ez du hartzen.

Publizitaterik ia ez da agertzen, eta eskela gutxi. A. Zubikarairen eritzian, "goikoen" aginduz debekaturik. Beharbada,

Euzkadi egunkariko publizitatea ez murriztearren, edo *EGU-NAK*-k bere kabuzko gaitasun finantzierorik lor ez zezan. Hala ere, iragarki txiki batzuk agertu ziren; adibidez: "Mueta gustieta-ko kristalak Gorbea y Cia", 139. zenbakian eta aurreko beste batzuetan. Eskelak ere kasu batzuetan argitaratu ziren.

3.5. Diskurtsu ideologikoaren guneak

EGUNA izenburuaren azpian JEL azaltzen zen, hau da, "Jaungoikoa eta Lagizarra" ikurraren laburpena. Beraz, jeltxideen esparruan kokatuko da egunkaria, hots, Euzko Alderdi jeltzalearen (PNV) zuzendaritzapean; baina politika jokaera hau gehiago nabarmentzen zen egunkariaren giro ezkutuan, agiri-agiri-koan baino. Kasu batzuetan *Euzkadi* Buru Batzarreko adierazpenak lehen orrialdean agertu ziren, eta "gure Euzko Alderki Jeltzaleaz" mintzaten da baina ez gehiegi.

Diskurtsuaren ardatz nagusiak honela labor genitzake: 1.- Antifaxismoa eta askatasuna, 2.- Euskal abertzaletasunaren alde, 3.- Euskara abertzaletasunaren muina, 4.- Kristautasuna, 5.- Euskal Gobernuaren defentsa, 6.- Baserritarren alde.

Noizbehinka argitaratzen ziren editorialak, eta bertan nabari da gehienbat egunkariaren diskurtsu ideologikoa. Egunkariaren zenbaki bakoitzak, aldiz, lehen eta azken orrialdeko goi zatiko laukian, *Eguna* izenburuaren ondoan, sloganak argitaratzen ziren. Ezbairik gabe, adierazle doktrinarioaren adibide garbienen isla dira. Edukizko artikuluetan berriz, lehen hilabeteko zenbakietatik at, orohar artikuluko doktrinarioak gutxi direla esan genezake. Horrexegatik, lehendabizi, *Eguna*-ren diskurtsu ideologikoaren nabardurak arakatzeko, sloganak sailkatu eta aztertu-ko ditugu.

Slogan bakoitzaren maiztasunari begiratuz gero, zenbaki bakoitzean, lehen eta azken orrialdean, berbera azaltzen zen, beraz birritan, hasieratakoan ezik, gehienetan, lau sei aldiz, bi edo hiru zenbakitan slogan bera argitaratzen zen. Arau hau apurtu egiten da, apiril, maiatz eta ekaineko zenbakietan hau da gudaldiaren unerik gordinenean, faxismoaren joaldiaren azken ahaleginean. 79. zenbakian hasten den slogana 36 laukitan agertzen da; 111. zenbakikoa 42 laukitan; 97. zenbakikoa 24 laukitan, eta 110.eko 12 laukitan. Egoera larriaren aurrean, behin eta berriro

errepikatzen da slogan berbera, gudari eta ez gudariei zuzendurik: Aberria da balore absolutuena eta heriotzaren arriskua ere onartu egin behar da aberria bizturik jarrai dadin. Euzkotar bat nahikoa litzatekela aberria salbatzeko eta beraz gizabanako bakoitzak bere erantzukizun handia du zeregin kolektiboaren baitan. Azken batez, aberriaren etorkizuna eta euskal zibilizazioa antolatzeko eta ulertzeko era bat, gudan garbitzen eta erabakitzen zegoela adierazi nahi da slogan hauen bidez; azken kemena eta adorea erantsi nahian gudariei deika ari zen egunkaria. Slogan agonikoak direla ezin ukatu, eta ondoko urteetan ikuspegi agonikoak abertzaletasunarekin bat eta batera iraungo du.

Gainerako sloganek honako gaiak adierazten zituzten:

1. Euskararen aldeko ahalegina, abertzaleen zeregin nagusia "Zure aberri elia maite ezpa dozu, zeure aberria bez, eztozu maite". Sei zenbakitan argitaratu zen.

2. Abertzaletasunaren aldekoek, Sabino Aranaren esaldiak berrargitaratuz, sendiberatasuna ikutu gura zuten, baina askatasun-zentzua erantsiz, faxismoak proposatzen zuenaren aurrean.

3. Arazo soziala eta zuzentasuna.

4. Gudako giroa; arerioen aurka zur.

5. Historiazko oroitzapenak.

6. Deiak eta iragarkiak: Elizkizunak edo beste ospakizunak.

7. Hasierako zenbakietan argazkien bidez, zerbait berria erakutsi.

1. Antifaxismoa, askatasuna eta berriaren defentsa kristautasun katolikoaren ikuspegitik

Hona hemen *EGUNA* egunkariaren gune ideologiko nabarmena, orain arte ikusi ditugun sloganetan eta edukizko artikuluetan azalduko dena. Ia inoiz ez zen polemika eta eztabaidetan sartu beste egunkariekin. Bilbon argitaratzen ziren egunkarien laburpena, aldiz, egunero argitaratzen zuen. Baina iparraldean argitaratzen zen *Eskualduna* kazetaren aurka bai izango ditu pare bat artikulua. Jakina, gudaren beste ikuspegi erabat diferentea erakusten zuen eta interesgarria deritzagu, bi euskal kazeta hauen arteko eztabaida, euskaldunen arteko hesiaren erakusle baita.

EGUNA-rentzat 1939.eko guda faxismoaren aurka eta askatasunaren alde da, aberriaren aldeko borroka bat ere bihurtzen dela. Ez du adierazten, berez, fronte popularreko alderdi ezker-tiarrekin uztarturik daudenik Euskal Gobernuan edo borrokan, erabat loturik ez egon arren; sarritan goraiatu ziren Errepublikaren garaipenak Espainiako fronteetan. Egoera honek kontraerasanak ez ditu ukatzen, badaki, jakin, katolikoak bi alderditan aurkitzen direla baina aberri arazo batek banaturik eta bereizirik. VI. Aberri Egunaren 1937.eko Epailaren 28.an "Aleluia" izeneko gogoeta artikuluan Leoburu'tar Bikendik hau idazten zuen: "*Kezkatia naiz berez eta «Alleluia» itz goxoari ezin diot Maitasun goxo ulertu. «Aintza Españari», «Aintza Francori», esan nai ote duen, «Euzko Kristau zintzoei gorroto» esan nai ote duen kezkan jarrita naukazute*".

Beste euskal kazetak, Baionako astekari *Eskualduna*-k alegia, bestelako ikuspegia eskaintzen digu. Ybarnegaray diputatua zen aitzindari ideologikoa, Xalbat Arotzarena apaiza, 1937.eko martxoaren 24etik kudeatzaile berria eta idazlea. (10) *Auzo-erresumetan* izeneko sailean, bigarren orrialdean gerrako berriak ematen zituen, Mola eta frankisten ikuspegitik erabat. 1937.eko errearoaren (ekainaren) 11.eko zenbakian, "*gogotik gure egiten ditugu Ybarnegaray-en eranak(sic)*" adierazten zuen S.A.k sinatzen zuenak, zuzendariak agian. Ybarnegaray-*ren* diskurtsu bat laburtzen du eta ederki laburtu ere beraien jokabidea:

"Mendiz-haindian, lau eskualdeetako eskualdunak dira, bat-bertzeen kontra altchatuak...zazpiak bat da gure banderetan ezarria; eta hitz horiek dauzkagu argi edo manu. Bainan gaude erakasten deraukuten batasuna, arraphiztuko othe den behinere".

Euskaldunen arteko guda zibila dela argi eta garbi bereiztu eta azpimarratzen du. *Eguna*-n, berriz, arerioa atzerritarra da, mairua, alemana, italianoa eta hauekin batera faxistak, baina ia ez da aipatzen faxisteen artean euskaldunak ere burrukatzen ari direnik. Ybarnegaray-k honela jarraitzen zuen: "*Lau probintzia baitu Eskual-herriak: Nafarra, Alaba, Bizkaia eta Gipuzkoa. Nafarra, oso-oso, altchatu da komunisten kontra; beste hiru eskualdeak, heiek ere, jarri dira Mola jeneralaren alde: harekin dira, Gipuzkoarretan, hiru-laurdenak eta Bizkaiaitarren erdiak*".

Euskal Gobernuaz aztergai du, *Eskualduna* kazetak sortu zeneko berririk eman ez arren: "*Eskualduna da Aguirre, katoliko suhar eta zintzoa da; eta gizon horrek lituzke nahi Frantziako*

Eskualdunak ekharri beren gain jarterat. Herri handi bat, berari bitiztea aski nekhe zaio egungo egunean; eta bortz ehun mila arima ere ez luzkeen herri tipi bat, nahi laukukete Frantziaren eta Espainiaren artean landatu! Bainan nola bizi laiteke? Zein buru-buztanik gabeko ametsa?... Asmu horiek erhotzen dituzte gizonak”.

Komunistak dira arerio nagusienak; baina, agiri denez, aber-tzale euskaldunak ere.

Esan dugun bezala, *Eguna*-n bi artikulu agertu ziren *Eskualduna*-ren jokabidea salatuz, bigarreanean zuzenki, Ibarnegai-ren marrazki bat, lehen orrialdean “*Sasi euzkotarra*” izenburupean; ondoan De Valera Irlandako lehendakariaren marrazkia “*Abertzale eredua*”, biak kontrajarriz. Honela salatzen zuen Egunak:

“Euzkera parra parra ta eztiatsua erabiltzen daki: Erabiliko ezpaleu obe, aberriaren izkuntza zoragarri au azkatasunaren kaltez itz eta lan egiteko dau-ta. Aberria estu eta katez beterik ikustean atsegin dau... Gudea asi zanetik kalterik egin dausku, paxista amorratu lez jokatuaz. Or dabil “Eskualduna” bere asterokoa su ta gar gure aurka euzkeldun fededunen artean gorrotoa eta ikusi ezina sortzen”.

Euskal hizkuntza, baten batzuen ondarea balitz bezala agiri zaigu honetan. Dena dela, ikuspegi kontrajarriak begibistakoak ditugu:

Katolikotasun-ortodoxia bakarrean finkatzen ziren euskaldunak, eta euskal zibilizazioaren oinarria kristautasunean zetzala defenditzen zutenak, bidegurutzean aurkitu ziren; batzuek, industrializatu gabeko herrialdeak alegia, ohizko integrismo tradizionaletik abiatuz ikuspegi totalitario eskusiboan agian; faxismoaren proposamenak zuzen-zuzenak ikusiko dituzte. Aitzitik, oinarri berdintsuetatik abiatu arren, industrigintzak eragindako hiritar bizimoduak eta gizarte antolakizun berriak eta pluralak beharbada, abertzale alderdiko buruzagien bilakaera ideologikoak ere ez bairik gabeko garrantzia izanik, euskal abertzaletasuna aukera demokratikoaren bidean ezarriko zen, zalantzak izan arren. Bi kazeta hauek, euskaldunen kinka larriaren erakusle ditugu, Europako herrialdetan ere sortu zen kinka berberaren islada alegia.

2. Euskal abertzaletasuna

Eguna-ren abertzaletasuna jelkidea izango da, Euzko Alderdi Jeltzalearen joerakoa. Hala ere, ez dira ugariak egunkarian argitaratu ziren artikuluko doktrinarioak. Lehendabiziko hilean "Jel Azija" izeneko sail bat argitaratu zen, Mendigainek sinatua, E. Aranzadi "Kizkitza"ren beste izenorde bat agian. Baina Otsailean, PNVren ideologo hau hil zenean, sail hori, *Gudari* aldizkarian ere azaltzen zena, desagertu egin zen. Abertzaletasun-mota honek bere helburu nagusia, euskal izatearen defentsan jartzen du, euskal izate hori modu berezian ulertuz, kristautasun katoliko erromatarraren ortodoxiarenean. 1937.ko urtarrilaren 24.ean lehen orrialdean azaltzen zen: "*Gure Euzko alderdijak atiak zabaltzen, deusez barriz bazkidegu gura dabenai*", ondoren gogoratuz, "*ointxe da orduba batu gatezan danok euzko ikurrin zoragarrijaren babesbian geure asaba-zarren otura ta ekandun gustijak bezpiztu daiguzan*". Agiri denez, garai batekoa berpiztea eta indarrean jartzea da abertzaletasunaren helburu nagusia, iragana beti oraina baino hobea zelakoaren uste finkoa azpimarratuz; jakina, iraganaren ikuspegi berezia.

3. Baserritarren alde

Gizarte-azuziaz, Mendilautak (Txomin Arruti) zenbait artikuluko idatzi zituen, baina egunkariaren kezka nagusia baserritarren kokatu zen. Baserritarren arazoa behin eta berriro aztertu zen, eta badirudi baserritarrei begira idazten zela egunkaria bera. 33. zenbakiko lehen orrialdean izenburu nagusiz "*gure baserritarren alde*" hasten zen. Editorial gisakoak honela bukatzen zuen jarduna: *EGUNA'k beintzat, ez dauz aztuko ta pozik agurtzen dauz*. Erredaktoreen artean, baserri kutsukoa J. M. Arizmendi-rieta zen; baina besteak arrantzale girokoak genituen. Arrantzaleei buruz ez dugu, artikulurik aurkitu, arrantzale baten argazkia baizik.

Bestalde, hiriko langileak aipatu ere ez dira egiten. Egia esan bazuten beste egunkaria, *Euzko Langille* eta gero *Lan Deya*, eta, beharbada horregatik, ia ez dira kontutan hartzen, azken batean talde edo giro politiko berebete burutuak bait ziren. Honela, bada, konturatu gabe, ezkutuko diskurtsuaren adierazle gisa, abertzaletasun euskalduna, baserritarrekin lotzen zen, eta beraz zera galde liteke: ez ote zen *Egunaren* kezka-esparrua baserritarren gizartea eta euskaltzale sutsuena soil soilik, hauetariko ba-

tzuek hiritar bizimoduan egon arren. Garai hartako kultura aberzalearen zeinua dugu baserritartze-kutsua. Dena dela, Bilboko beste egunkarien berri emateak, beste ikusmira bat ere erakusten zuen edo behintzat aukera hori zabaltzen saiatzen zen; Euzko Alderdi Jeltzalearen propaganda diseinuan beharbada, *Eguna* agerkariaren destinoa goian aipaturikoa izan.

Agerpen antikapitalistak ere azaltzen hasten dira, kapitalismoaren bide okerrak salatuz, 113. zenbakian eta 115.ean "Euzkel erriaren jokabidea" zein behar duen izan asmatzen saiatzen da.

4. Euskal Gobernuaren defentsa

Euskal gobernuaren aginduak eta diskurtsuak egunkarian agerpen zehatza dute, beharbada nabarmenagoa, ospakizunetan eta gudaldiaren kinka larrietan. Dena dela, behin baino ez zen azaldu Agirre lehendakariaren argazkia, eta beste behin Leizaola eta Monzonena. Kritika bat ere aurkitzen da. Euzkadiko Jaurlaritzak txanpon berriak erdaraz huts-hutsean ateratu zituen eta 1937.eko otsailaren 18an EGUNAK adierazten zuen "euzko irudiz eta euzkeraz eginak izan balira" gurago izango zituztela.

3.6. Euskara eta euskal kulturaren abiadaz

Euskararen eguneroko erabilpenak, halabeharrez ekarri zuen sabindarren molde estuei gaina hartzea. Horregatik, A. Zubikarai-k dioskunez, egon ziren bai zirikada batzuk. Baina azkenean bakoitzak bere erara idazten zuen. Dena dela, batasun bideak leuntzen saiatu ziren. Baina erredaktoreen euskara, bizkaierazkoa izango den bitartean, Gobernazio sailekoena gipuzkerazkoa izan zen. Orohar, egunkarian, bizkaiera nagusi da, kazetaritza arruntaren egitekoan, eta kazetal hizkuntza berri bat sortzen ari zela esan genezake. Esaldi laburra, zehatza, ajentzietako hizkera berezia euskarara itzulia; jakin dakigunez, ajentzietatik eta atzeritar egunkarietatik itzultzen zen zuzen-zuzenean eta egiteko honek euskararen ere bere eragina sortu zuen.

Literaturak egunkarian bere txokoa zuen. Olerkiak eta bertsoak sarritan argitaratzen ziren, baina baita ipuinak eta nobela laburrak ere, atalka. Aipatzekoak Barrensorok idatzitakoak edo Mendilautaren *Lorettoa* izenekoak. Kultur arlo honek bere es-

parrua zuen, ete lehen zenbakitik, *Gure idazliak* sailak idazle bakoitzaren promozioa egiten zuen, argazki eta guztiz.

Azkenik, egunkariak berak "*Euzkeldun irakurle batza*" erakunde sortu eta indartu zuen, *Euzkadi* egunkariaren laguntzaz, harpideak lortzeko eta irakurleria emendatzeko.

Laburbilduz, *Eguna* egunkariak, ohizko egunkariaren ildotik, euskal egunkaria izateko bokazioa azaldu zuen; projektua 1929.an izan zen eztabaidatua, eta EAJren *Euzko* euskal astekaria eta *Euzkadi* egunkariko euskal atala izan zituen aurreko zuzenak. Lehen hiruhilabeteetan, jendoldeei begira egindako diskurtso periodistikoa nagusi; gudaldiaren baldintzak eta propaganda soilaren maila gainditzeko ahaleginak, nabariak dira. Azkenaldian, bai, esan genezake gudariei eta gudaldirako propaganda tresna bihurtu zela, halabeharrez. Bertan kazetaritza berrirako euskararen prestakuntza nabarmena da eta harrigarria iruditzen zaiguna zera da: Hain egoera larrian, 1937.an, euskal egunkaria burutzeko eta egunero ateratzeko gai izan ondoren, azken hamar urteotan bitartekoak errazagoak eta oparagoak izanik, oraingo euskaldunok kaskarragoak izango ote garen?

4. Ereintza. Euzkadi'ko nekazaritza zaingoan entzukia

Ereintza aldizkaria nekazaritza zaingoak atera zuen agerkari ofiziala dugu. Nekazaritza zaingoko burua Gonzal Nardiz zen, ANV-EAE.ko kidea, Telesforo Uribe-Etxebarria idazkari nagusia, Koldobika Eleizalde zuzendaria, J. Basterretxea arazo burokratikoaren zuzendaria, guztira funtzionariak hirurogei ziren. Euskarazko argitalpenen arduraduna, beraz, *Ereintza*-ren zuzendaria Bernabe Orbegozo. Kazetari oparoa berau ANV-EAE aldizkarietan, eta nobelagilea ere bai, behin Donostian gaztelaniazko nobela laburren sariketan irabazlea. *Ereintza*-n honako hauek idatzi zuten: Ixaka, Basterretxea C., Bitxor, Angel buru, Karrandi J., Alkorta M., Muñagorri K., Murua Gabin, "Zigertatxu", K. Eleizalde, T. Uribe-etxebarria.

Nekazaritza sailaren politika eta ekintzabidearen zabalkunderako laborarien laguntzarako eta zerbitzurako asmatu zen aldizkaria. Horregatik, aldizkariaren mami edo edukian murgil-

du aurretik, ikus dezagun lehenik, zein izan zen nekazaritza sailaren ekintzabidea. Bi ziren helbururik edo jokabiderik nabarmentenak:

1.- Laborantza eta abelazkuntzaren bultzadarako oinarrizko azpiegituraren garapena eta proposamen berriak.

2.- Laborarien lur-jabetzarekiko egoera aldatzea.

Lehendabiziko atalaren baitan, tabakoa (20.000 kilo tabako bildu zen Euzkadiko Jaurlaritzako lurraldean), patata eta beste produktu batzuen hazkuntzarako neurriak proposatu ziren, haziez eta ongarriez edo inguruko lur agortuez erabakiak hartu ziren. Honekin batera abelazkuntzaren garapen eta zaintzeaz gain, ehizaren debekua eta zuhaitzen birlandaketaren premia azaldu eta onartu zuten.

Bigarren atalari dagokionez, lur-jabetzaren aldaketa burutu nahi zuten, baina hain arazo larria bezain premiatsua, aurreproiektua buruturik egon arren, ezinezkoa bihurtu zen antolatzeara eta gobernu-mailan, adostasunez, erabakirik hartzea.

Aipaturiko arazook, *Ereintza* aldizkariako gaiak beteko dituzte. Iragarkiak ere onartzen zituen, euskaraz nahiz erdaraz.

4.1. Aldizkariaren itxura

Izenburuaren mantxetari begiratuz gero honako hau adierazten zaigu: Izenburua, Jaurlaritzaren armarrria, Itsasaldeko Euskal Herri hezean eraikitako basetxearen marrazkia eta gizonezko gazte baten burua. Mikel delako batek sinatzen du. Martínez Ortiz marrazkilariak, *Euzkerea* aldizkariaren bigarren aldirako, 1934.ean egin zuen marrazkiarekin antz handia du.

Beraz, baserri-laborantza dugu Euzkadiko nekazarien adibiderik garbiena; ildo honetan, jakina, mediterranear kutsuko laborantzarik ez da aipatuko, ezta gogoratu ere.

Aldizkarian agertzen zaizkigun argazkiak, honako gai hauen erakusle dira: Idi-demak; behi bi laborarien paisaian Lekeitiotik Mendexa bidean; artaldea; laiaketan, ohizko baserriko sukaldea, amona goruetan, eta gizona, *Ereintza* irakurtzen; artoa labean sartzen. Marrazkiez ere beste horrebeste erakusten dutela esan genezake. Hau da, Bizkai-Gipuzkoetako laborantza-moeta

egongo da Nekazaritza zaingoko asmoetan gihaturik. Ulegarria dugu neurri batetan, Jaurlaritzaren lurraldea Bizkaira mugaturik zegoelako.

Aldizkariaren barruko espazioaren banaketari buruz, ageraldi edo editorial antzerako zerbait dago, Nekazaritza saileko aginduen argitalpena eta ondoren moeta guztietako artikulua, saileko funtzionariak idatzita gehienbat.

Iragarkiak azaltzen zaizkigu eta kasu batzuetan gaztelaniaz argitaratzen dira.

4.2. Euskararen arazoa

Gipuzkera erabili zuen, Bernabe Orbegozoren jaioterrikoa alegia. Hau dela eta lehenengo zenbakiak Ibon delako baten kritika jaso zuen (Uribitarte tar Ibon zen Imanol Enbeitaren izenordea, garbizalea eta sabindar porrokatua) Bizkaian ulergaitza zelako. Eztabaida honek badu eduki eta ikutu ideologikoa ere, jeltzaleentzat bizkaiera jatorragoa zen, Arana Goiri maisuak horixe erabili zuelako. B. Orbegozok, berriz, euskara batuaren premia argi eta garbi adierazi zuen: ...*“baño ez litzake txarra alde-gun guztia euskera batutzea egitea. Eta ortarako artu leike euskera geiena itzegiten dana eta garbiena baita errexena ere, Gipuzkoa'ko goierrikoa dala. Eta izkuntza orren ondoren sartu leizke eskubi-eskerretik itz egokienak eta onela egin benetako izkuntza laterritarra, Euskadi guztirako”* (2 zenbakian).

Hara, bada, eredu bat ere proposatu zuen, Goierriko euskara, R. M. Azkueren gipuzkera osotutik hurbil agian. Egoera politiko berriak hizkuntza laterritarra, Euskadi guztirako eskatzen zuen.

Baina horren ondoan, aldizkariak beste arazo bat ere bazuen, beharbada larriena: nekazal arazo profesionali buruz euskaraz idazteko, idazlerik ez. Hara B. Orbegozoren hitzak: *“Lenengo zenbakian bi lankide euskaldunak izan ditut bakarrik eta berak bialdu bezela agertu dira bere iazkiak aldizkingi artan. Beste danak erderaz idatzi dute eta neonek euskeratu ditut, nik dakitan bezela”*. Beraz aldizkari gehiena erdaraz idatzia zegoen, 6 artikululu hain zuzen ere eta euskarara itzulia. B. Orbegozok esaten du ez dela, ez, *“euskal idazle arrigarria”*, ikasteko aurkerarik ezagutu ez duelako. Baina, hala ere, euskara, lanbide-arazoetarako,

komunikabide bihurtu nahi zuen; ahalegin ikusgarria bezain txalogarri agian. Azkenik, aipatu, Euskadi hitza, *s* eta *z* hizkiz idatzita azaltzen zen. Kritiken aurrean, Orbegozok: "*Berdin da neretzat Euskadi edo Euzkadi esatea danok berdin idatzi ezkerok. Aranatar Sabineke z izkiakin idatzi bazuan, txapela kendu zagun*". Doktrina ofizialari amor emateko prest azaltzen zen.

Zornotzako Jaungoiko-zaleren irakorlan ateratzen zen eta zabalkundea, dirudienez, doan egiten zuten.

4.3. Edukina

Aldizkariak, laborantzako arazoak, profesionalki azaldu eta sakondu nahi ditu. Beraz, hasieran behintzat, nekazari guztien aldizkaritzat agertu zen: "*Zabalpen edo entzuki onek ez du politika asmoak*". Baina, hala ere, jestioa burutzen zuen alderdiaren eraginak nabarmenduko ziren.

ANV-AEA alderdia, ezkerreko eremuan mugitzen zen eta isladaren batzuk agiri zaizkigu Sloganak adibidez: "*Gaurko egunean ludia eta ludiko iztilloak bi erata zaituta daude: Aberatsak alde batera eta langileak bestera. Onela ere ezan leike: Bere lanan irabasiatik jaten dutenak eta besteren lanan irabasiatik jaten dutenak. Nekazariak, bidea oso garbi dago: zuek aukeratu*". 1 zenbakian). "*Eusko nekazarian bazkunak batu*" (2 zenbakian). "*Lugiña: Indarra lortu nai badezute Nekazari Bazkunak batu bear dituzute*" (5 zenbakian).

Slogan hauek, *Eguna* egunkariak erabiltzen zituenekin parekatuz gero desberdintasunak nabariak dira. Beste mundu ikuskerara bat adierazten dute: gizartearen antolaketa klase antagonikotan banaturik dagoela eta, beraz, nahietazko borrokan sartuta, da ideietako bat. Ikuspegi hau ez zetorren bat, gizarteaz izan zitekeen harmoniazko Euzko Alderdi Jeltzalearenarekin alegia.

Artikuluen gaiak honela sailka genitzake:

– Baserritarren elkarte profesionalen alde, "*baserritarrei dagozkiten artu-eman eta arazoak bakar bakarrik lortutzeko sortuak*", azken ondorioa hau dugula: "*Alkartu erosteko, alkartu saltzeko, alkartu zuen eskubideak aldeztu ta gordetzeko kopoeratik, suaroak eta naidiak era batez sortu eraziaz*". (1 Zenbakian, 6 orr.). Ale guztietan ardura hau, argi eta garbi, helburu nagusi bezala azaltzen zaigu.

– Laborantzaren garapenerako gomendioak: Haziak, abereen gaixotasunak abereen emankortasunaren alde, kortak nola antolatu, eta etxebizitza eroso eraikitzeko aholkuak, sagardoa-ren produkzioa emendatzeko eta hobetzeko neurriak eta higie-ne arazoak, aztertzen dira, zenbaki guztietan.

– Arazo soziala: Nekazaritzaren garapena, arazo tekniko eta ekonomikoa soil-soilik ez zela, argi zegoen sailburu eta ardura-dunen asmoetan. Horregatik, 1937.eko epailaren 1.ean argitaratu-riko 3. zenbakian *“Nekazaritza zaingoa lugiñen alde. Aurki egingo du lege barri bat basetxean jabetza zuzentzeko”* izenburua-rekin artikulu sakon bat lur-jabetzaren inguruan argitaratu zen. Besteak beste, honela zioen: *“Lurra da lan egiten duanentzat” oldozka, gezurrezko okerra “falsua da” ...lurra ez da inõna lurra da gizaki guztien bizitzako. Beste gauza bat izango litzake esatea lurra emoten dituan igaliak eta barazkiak eta gauza guztiak ber-tan lan egiten duanentzat dirala”*. Zehaztaper honetan finkaturik, problema honetaz, laburbilduz hara zer programa proposatzen zuen: *“Gaurko jabeari, lurretan lan egiten ez dutenari, kenduko zaiote bere jabetza eta ordainduko zaiote bere balioa erabidean kitatu (indemnizacion) bat”*. Hau da, lurra administrazioarenak bihurtu eta laborariak lurra administrazioarek lirake; zerbi-tzu hori, ondoko herederuek har lezaketela eragozpenik gabe. Horrez gainera, erraztasunak emango litzaizkieke, jatedun bi-hurtzeko.

Aldakuntza sakona ekartzen zuen ekintzabide honek, zera aldarrikatzen bait zuen: maizterrak inorenak izatekotan, admi-nistratio publikoarenak bihurtzeko asmoa. Baina Euskal Gober-nuak ez zuen izan astirik patxadaz gai hau eztabaidatzeko. Ez zen izango erraza erabakia, hainbat jauntxoren lur-jabetzak desarge-tuko bait ziren eta jakin egin behar EAJ alderdia horrelako urra-tsik emateko prest zegoen ala ez.

– Irakaskuntzaren garrantzia ere azaltzen zuen aldizkariak eta filmearen erabilpena proposatzen zuen.

Horrez gainera aldizkariak, literatur kutsuko bertsoak edo ipuinak ere ekartzen zituen.

Laburbilduz aldizkari honek, arazo profesionalak euskaraz erabiltzeko ahalegin berezia egin zuen. Laborarien egoera alda-tzeko ekintzabide soziala eta teknikoa biak elkartuz, programa zehatza aldarrikatzen zuen baina bere egitasmoa sustraitzeko eta euskal aldizkari legez garatzeko ez zuen betarik aurkitu.

- ¹ Ikerlan honek helburu jakina du: Prentsari buruzko bigarren ihardunaldietan esparru zehatz bat bete, hots, 1936.eko guda zibilararen garaian euskaraz argitaratu zen prentsaren azterketarena, Euskal Herrian produzitu zen prentsaren azterketaren baitan.

Agustin Zubikarai eta Eusebio Erkiaga *Eguna* egunkariko erredaktoreen kritziak eta albisteak jasoten ahalegindu gara eta geure eskerrik beroenak agertu nahi dizkiegu, emandako berriak guztiz jakingarriak izan bait dira; euskal kazetari trebe eta adoretuak zirela ondo frogatu zuten. *Eguna*-ren 139 ale Bizkaiko Diputazioko bibliotekan aurkitzen dira eta Salamancako artxiboan ere bai. Bestalde, Jose Luis de la Granja lankideak *Ereintza* aldizkariaren bost aleak lortu dizkit. Salamancako guda zibilar buruzko artxiboan aurkitzen dira. Geure esker ona adierazi nahi diogu. *Euzkadí* egunkariaren azterketa ideologikoa eskaini digu eta bertan *Eguna*-ri buruz azaldu ziren berriak ere jakin erazi dizkit.

- ² LAFITTE P.: *Le basque et la littérature d'expression basque en labourd Basse-Navarre et Soule*. Bayonne 1941. LAFITTE P.: "Jean Hiriart - Urruty (1859-1915) et les débuts du journalisme en langue basque", in: *Gure Herria*. 1971, 321-338 orr. Eskual-astekarien ixtorioa (1887-1969), in: *Gure Almana-ka*. 1971, 17-49 orr. Garai hartako giro soziala eta politika ezagutzeko: LOPEZ ADAN E.: "Ipar Euskal Herria: 150 urte historiari gabe (1789-1934)", in: *Saioak*, 2. 1978 99-135 orr. "Euskal prentsak 100 urte bete ditu", in: 1987. *Euskal Kulturaren urtekaria*". *Argia*. 243-257 orrialdeak.
- ³ A. P. Iturriagari buruz ikus LASA J. I. Y COL.: *Sobre la enseñanza primaria en el País Vasco*. San Sebastián, 1968, 129-160 orr. J. I. Iztuetari buruz ikus MITXELENA L.: "Iztueta testigo político de su época". *Euskal Herria*. 1789-1850. *Actes du colloques internationales d'études basques*. Bayonne, 1978, 167-169 orr. ULIBARRI J. P.: *Gutun liburua*. Gasteiz, 1975.
- ⁴ RECLUS E.: "Les basques un peuple qui c'est va", in: *Revue des Deux Mondes*, 68, 1867.
- ⁵ AGIRRETAR Joseba Mirena: *Itz lauz*. San Sebastián, 1972.
- ⁶ Ibidem: 144 orr.
- ⁷ Lauaxetak gaztelaniaz eta euskaraz landu zituen kazetaritza moeta desberdina. Ikus, adibidez, J. Kortazarrek prestatu duen bilduma: *Azalpenak*. Bilbao (Labayru ikastegia), 1982. Horrez gainera: KORTAZAR J.: *Lauaxeta. Biografia política*. San Sebastián 1984, 13-14 orrk. edo ONAINDIA S: *Urkiagatar Estepan. Olerki guztiak*. Bilbo, 1985, 14-17 orr. Lauaxeta eta *Eguna*-ren arteko loturaz, lan hauek ez dute barririk agiri.
- ⁸ 1937.eko martxoaren 4.ean *Euzkadín* Mario de Mendiorlegiren artikuluan, Euzkera-aldez, agertzen da. *Eguna* atera berri, *Euzkadín* 1937.eko urtarrilaren 9.an, Larrin-Etxebarrik zera idatzi zuen: "*Eguna*" sale como robusto niño formado al calor del diario EUZKADI. EUZKADI debe mirarlo y mimarlo como fruto de su segundo seno y el patriota vasco que verdaderamente lo sea, debe acogerlo como la manifestación más vigorosa del progreso cultural vasco...".
- ⁹ Arizmendiarieta "periodista en el diario de guerra *Eguna*" dela dio AZURMENDI J.: *El hombre cooperativo. Pensamiento de Arizmendiarieta*. San Sebastián, 1984.

¹⁰ GOMEZ MOMPART J. L. – MARIN OTTO E.: “Elements per a una caracterització de l’inici de la premsa diària de masses”. “La conformació històrica del discurs periodístic de masses a Catalunya al llarg del primer terç del segle XX. De la Mancomunitat a la II República, in: *La prensa de los siglos XIX y XX. Metodología, ideología e información. Aspectos económicos y tecnológicos*. Bilbao, 1986, 83-97 orr., 433-451 orr. TRESSERRAS J. M.: Els orígens de la societat de masses a Catalunya”, in: *La prensa de los siglos XIX y XX...*, 419-431 orr.

¹¹ ESKUALDUNA. 1937.eko Errearoaren 11.an. Euskal Muscoan. Baiona.